

наслідок всього вищесказаного, відбувався процес руйнації селянства. Гостре малоземелля, низький рівень обробітку землі, рутинне ведення господарства, часті неврожаї – все це вело до хронічного голодування більшості селян, було причиною масових захворювань і смертності серед сільського населення. Соціальна скрута примушувала селян шукати вихід із ситуації, що склалася. До того ж активне зростання чисельності населення вимагало нового земельного простору, пошуку, де подіти себе і сім'ю. Існування поміщицького землеволодіння та інших пережитків кріпосного права при небагатому зубожінні і розоренні селянської бідноти пояснюють нам глибоке коріння причин, які спонукали селян до боротьби за землю і волю.

1. Олійник Л. І. Селянський рух на Чернігівщині у 1905–1907 рр. – К., 1959.
 2. Леценко Н. Н. Крестьянское движение на Украине в связи с проведением реформы 1861 г. (60-е годы XIX ст.). – К., 1959.
 3. Теплицький В. П. Реформа 1861 року і аграрні відносини на Україні (60–90-ті роки XIX ст.). – К., 1959.
 4. Отмена крепостного права на Украине: [Сборник док. и материалов / Ред. кол. А. В. Барабой, Н. Н. Леценко]. – К., 1961.
 5. Крестьянское движение в Полтавской и Харьковской губерниях в 1902 г.: [Сб. документов] / Под ред. А. Г. Слюсарского. – Харьков, 1961.
 6. Історія українського селянства: [Нариси у 2-х томах] / Редакційна рада: В. М. Литвин (голова) та ін. – К., 2006. – Т. 1. – 2006.
 7. Доклад Высочайше учрежденной комиссии для исследования настоящего положения сельского хозяйства и промышленности в России. – СПб., 1873.
 8. Ковальченко И. Д., Бородкин Л. И. Два пути буржуазной аграрной эволюции в Европейской России: (Опыт многомерного типологического анализа) // Аграрная эволюция России и США в XIX – начале XX века: Материалы советско-американских симпозиумов. – М., 1991.
 9. Литвак Б. Г. Переворот 1861 года в России: почему не реализовалась реформаторская альтернатива. – М., 1991.
 10. Ледовская И. В. К историографии крестьянской реформы 1861 г. в губерниях Левобережной Украины (Вопрос о характере изменений надельного землепользования крестьян Черниговской губернии по данным уставных грамот) // Советская историография аграрной истории СССР (до 1917 г.). – Кишинёв, 1978.
 11. Бурдина О. Н. Крестьяне – дарственники в России: 1861 – 1907 гг. – М., 1996.
 12. Корвин-Пиотровский К. В. Материалы для истории, этнографии и статистики Черниговской губернии. – Чернигов, 1887.
 13. Шевченко В. М. Землеволодіння та землекористування селян Чернігівської губернії у другій половині XIX – на початку XX ст. // Проблеми історичного та географічного краєзнавства Чернігівщини. – Вип. II. – Чернігів, 1993.
 14. Леценко М. Н. Класова боротьба в українському селі в епоху домонополістичного капіталізму. – К., 1970.
 15. Дружинин Н. М. Русская деревня на переломе 1861 – 1880 гг. – М., 1978.
 16. Центральний державний історичний архів у м. Києві (далі ЦДАК України). – Ф. 318. – Оп. 1. – Спр. 129.
 17. Статистика землевладения 1905 г. – Вип. 33. – Харьковская губ. – СПб, 1906.
 18. Статистика землевладения 1905 г. – Вип. 48. – Полтавская губ. – СПб, 1906.
 19. Статистика землевладения 1905 г. – Вип. 47. – Черниговская губ. – СПб, 1906.
 20. Авраменко А. М. Дворянское землевладение на Левобережной Украине в конце XIX – начале XX в. //

Вестник Харьковского университета. – №238: История и культура досоциалистических формаций. – Харьков, 1983.
 21. Минарик Л. П. Экономическая характеристика крупнейших земельных собственников России конца XIX – нач. XX ст. – М., 1971.
 22. Шевченко В. М. Становище селянства Левобережної України в кінці XIX – на початку XX ст. // Український історичний журнал. – 1982. – №9.
 23. Ленин В. Развитие капитализма в России // Полное собрание сочинений. Изд. 5-е. – Т. 3. – М., 1971.
 24. Анфимов А. М. Земельная аренда в России в начале XX века. – М., 1961.
 25. Мельник Л. Г. Технічний переворот на Україні у XIX столітті. – К., 1972.
 26. Історія Української РСР: У 8-ми т. – 10-ти кн. – Т. 4. – К., 1978.
 27. Изменения в хозяйственной жизни Полтавской губернии по данным переписей 1900 и 1910 гг. – Полтава, 1915.
 28. Земский сборник Черниговской губернии. – 1905. – №11.
 29. ЦДАК України. – Ф. 318. – Оп. 1. – Спр. 137.
 30. ЦДАК України. – Ф. 318. – Оп. 1. – Спр. 134.
 31. ЦДАК України. – Ф. 318. – Оп. 1. – Спр. 156.
 32. Державний архів Харківської області (далі ДАХО). – Ф. 533. – Оп. 2. – Спр. 12.
 33. Російський державний історичний архів у м. Москві (далі РДІА). – Ф. 1263. – Оп. 2. – Спр. 5619.
 34. Відділ державного архіву Чернігівської області в м. Ніжині (далі Відділ ДАЧО в м. Ніжині). – Ф. 342. – Оп. 1. – Спр. 1344.
 35. Леценко М. Н. Селянський рух на Україні в роки першої російської революції. – К., 1956.
 36. РДА. – Ф. 1290. – Оп. 6. – Спр. 414.
 37. Державний архів Чернігівської області (далі ДАЧО). – Ф. 145. – Оп. 1. – Спр. 52.
 38. Державний архів Полтавської області (далі ДАПО). – Ф. 138. – Оп. 1. – Спр. 12.
 39. Цызерев И. Предверие аграрной революции 1905 года: Опыт характеристики аграрного движения 1902 г. // Архив истории труда в России. – Кн. 9. – Пг., 1923.
 40. Державний архів Харківської області (далі ДАХО). – Ф. Р-51. – Оп. 1. – Спр. 148-а.
 41. Русов А. А. Описание Черниговской губернии. – Т. 2. – Чернигов, 1898.
 42. Никонов С. П. Крестьянский правопорядок и его желательное будущее. – Харьков, 1906.
 43. ДАХО. – Ф. Р-16. – Оп. 1. – Спр. 9262.
 44. ДАХО. – Ф. 3. – Оп. 287. – Спр. 809.

М. М. Грабар

ОРГАНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ МАЄТКАМИ КАРЛА ЛЯНЦКОРОНСЬКОГО У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ В II ПОЛОВИНІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Одним із основних чинників успішного проведення аграрних реформ є забезпечення сільського господарства професійними кадрами. Існує неабиякий досвід минулого щодо організації управлінського апарату, який ми можемо розглянути на прикладі великого поміщицького аграрного господарства Східної Галичини в другій половині XIX – на початку XX ст.

Окрім аспекти стосовно становища офіціалістів, їхньої винагороди висвітлено польськими істориками та статистами кінця XIX – початку XX ст. Ф. Буяком [1], К. Гемпелем [2]. Питанню організації управління

маєтками графів Потоцьких на Правобережній Україні присвячено окремий підрозділ у дисертації О. Лобко [3]. Стосовно ж Галичини, в українській історіографії зазначена проблема на сьогодні залишається недослідженою. Запропонована стаття є одним із перших кроків до висвітлення порушеної теми.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні характерних рис та особливостей адміністративної ієрархії поміщицького господарства, кола обов'язків, фаховості та матеріального забезпечення офіціалістів у східногалицьких маєтках К. Лянцкоронського.

Джерельну основу дослідження складають рукописні матеріали господарського архіву графів Лянцкоронських, які зберігаються нині в Центральному державному історичному архіві України у м. Львові. Залучені джерела стосуються маєтків графа Карла Антонія Леона Людвіка Лянцкоронського гербу Задора (4.11.1848 – 15.07.1933) – відомого польського мистецтвознавця, колекціонера, письменника, мандрівника, що був спадковим членом Палати Панів в австрійській Державній Раді (з 1874 р.), цісарським австрійським шамбланом (з 19 грудня 1878 р.), на початку 1914 р. – охмістр двору цісаря Франца Йосифа I, мальтійський кавалер (з 13 червня 1873 р.), кавалер ордену Золотої Руни (з 12 квітня 1903 р.) [4]. Основними джерелами, які проливають світло на порушену проблему, є інструкція графа К. Лянцкоронського для службовців про ведення фінансового діловодства, особові справи офіціалістів різних рангів, відомості про виплату платні службовцям, фінансові звіти управління маєтків, розташованих на території Східної Галичини, а також листи уповноважених та адміністраторів ключів до власника маєтків.

Згідно з заповітом, складеним у Відні 14 лютого 1874 р., батьком Казимиром, до маєткового комплексу Карла Лянцкоронського у Східній Галичині відійшло 4 містечка, 35 сіл з 31 фільварком, які для зручності та підконтрольності було поділено на три ключі – Комарнівський (розміщений у Рудківському повіті), Ягільницький (у Чортківському повіті) і Роздільський (у Жидачівському повіті) [5, 1-5]. Із загальної кількості фільварків – 14 функціонувало у Комарнівському ключі (Хлопи, Острів Хлопецький, Березець, Риболовка, Остроріг, Грімно, Германівка, Крупка, Колодуби, Кошарки, Поріче, Чуловичі, Кліцко, Литовка) [6, 1-2], 14 – у Ягільницькому (Нагірянкя, Соліманівка, Улашківці, Марилівка, Каролівка, Антонів, Мухавка, Свидова, Стара Ягільниця, Ельжбетин, Казимир, Росохач, Сусулівка, Ланки) [7, 1-3] і 3 – у Роздільському (Березина, Крупсько і Малехів). Фільварок складався з одного або об'єднував кілька сіл. [8, 1-2]. Також йому належали Мельштинський ключ у Західній Галичині і Водзіславський у Королівстві Польському, та маєток Фрауенвальду Штирії [9, 6].

У другій половині XIX ст. управління великими магнатськими маєтками в Східній Галичині рідко зосереджувалось в руках самого магната. Так, Карл Лянцкоронський більшу частину часу проживав у Відні, займаючись державними, громадськими справами та наукою, і не в змозі був займатися безпосередньо організацією господарства, тому ведення ефективного господарства у власних та розпорощених маєтках, вимагало значної кількості

офіціалістів та службовців, які б займалися їхньою організацією та контролем.

Структура адміністрації мала відповідну схему керівництва і була добре укомплектована, проводився своєрідний відбір кадрів до маєтків. На посади призначалися особи за письмовими чи усними рекомендаціями власників інших маєтків [10, 6; 11, 4]. За даними особових справ службовців, на роботу, як правило, бралися люди з освітою та з певним стажем роботи. Так, управляючий маєтків (Rzadca dobr) Роздільського ключа Болеслав Пільц 1850 р. народження із п'ятикласної гімназійної освіти розпочав службу на посаді практиканта в добрах графів Потоцьких. А вже з 1873 р. він працює контролером у Роздільському броварі К. Лянцкоронського, з 1874 по 1879 рр. – касовим помічником в Комарні, у 1879 – 1897 рр. – касир і контролер ключової каси Роздільського ключа, і того ж року займає посаду управителя ключа [12, 1]. Касир дирекції добр у с. Хлопи Комарнівського ключа, Тужанський Антон (вступив на посаду у 1907 р.) з освітою два класи гімназії, у 1876 р. вступив на службу у якості помічника адміністратора фільварку Риболовка. З 1878 р. займав посаду касового писаря (aktuarjusz kasowy) у фільварку Хлопи, у 1881 р. – помічник адміністратора фільварку Острів. З 1886 по 1900 рр. він працює на посаді адміністратора чотирьох фільварків Комарнівського ключа – Хлопи (1886 р.), Поріччя (1889 р.), Острів (1892 р.), з 1900 р. – адміністратор фільварку Марилівка Ягільницького ключа [13, 1]. З особової справи Станіслава Тшніделя управляючого гуральні в с. Андріянові Комарнівського ключа, 1865 р. народження відомо: освіта – шість класів гімназії та гуральничя школа в Дублянах. У 1884 – 1885 рр. – практика гуральничя, з 1891 р. гуральник в Андріянові [14, 2].

Необхідно зазначити, що для підготовки і підвищення кваліфікації службовців та інших працівників 16 квітня 1885 р. виконавчим органом Галицького крайового сейму – Крайовим віділом при допомозі Карла Лянцкоронського у Ягільниці було відкрито Крайову нижчу рільничу школу. Власник протягом 20 років здавав в оренду школі 24 морги землі з дуже низьким річним чиншем 50 злотих, також за його рахунок було збудовано двоповерхове приміщення школи, та господарські будівлі – дровитня і хліви для свиней, стайня для 6 корів, бугая, телят та 10 овець. Неподалік стояла ще одна стайня на 4 воли і на 4 коні, „возівня і стельмахарня”. У школі було дослідне поле, де проводились експерименти по вирощуванню нових сортів пшениці, ячменю, вівсу, гороху, картоплі. Після закінчення трьохрічного терміну навчання, значна кількість випускників працювала у магнатських маєтках у якості службовців. Опікуном школи був уповноважений маєтків К. Лянцкоронського Й. Кроковський [15, 13-22].

Найвищою інстанцією, яка керувала усіма маєтками, було Головне Управління маєтків (Naczelny Zarząd dobr), у м. Комарні. До його штату входили уповноважений (Pełnomocnik), адвокат, рахівник та касир [16, 1].

Уповноважений був найвищою посадовою особою у маєтках К. Лянцкоронського, який виконував контрольно-ревізійну функцію. Йому підпорядковувалися адміністратори ключів та адміністратори фільварків. Він безпосередньо

контактував з Лянцкоронським, підтримуючи з ним постійну кореспонденцію. Щомісяця, а той двічі на місяць він у листах звітував власнику про стан справ у маєтках. Завдяки цим листам стало можливим пролити світло на питання про обсяг його прав та обов'язків. Уповноважений, безперечно, мав широкі права діяти від імені графа, часто приймав самостійні рішення, про які пізніше повідомляв Лянцкоронського. Укладав від імені власника договори на оренду фільварків, млинів, пропінанції [17, 26-29 зв.]. Особливу увагу він приділяв будівництву, зокрема, дбав про будівництво палацу у Роздолі, господарських будівель (млинів, гуралень, броварів, цегельень). Тримав контакти з ремісниками, брав на роботу фахівців, дбав про їхню винагороду [18, 26-29 зв.].

До сфери обов'язків повноваженого також входили справи торгівлі, зокрема, збут збіжжя та худоби. Реалізація зерна вимагала від керуючих маєтком налагодження чітких зв'язків з ринком. Для прикладу, у листі від 4 вересня 1879 р. уповноважений маєтків Адам Ноель повідомляв Карла Лянцкоронського: „В половині поточного місяця відбудеться перший міжнародний зерновий ярмарок у Львові – на який я зголосився на продаж пшениці і іншого збіжжя з ключа Ягільницького...” [19, 34].

Наступною інстанцією була ключова адміністрація, яка управляла всіма напрямками господарства на території ключа. До складу якої входили: адміністратор ключа (*rzadca dobr*), касир, рахівник ключовий. У 80 – 90-х рр. XIX ст. до штату загальної адміністрації Ягільницького ключа входили: управитель маєтку, касир, рахівник, лікар. До обслуговуючого персоналу ключової адміністрації входили: фурман та сторож управителя, козак економічний, касовий сторож та коминяр [20, 39].

Ключовий адміністратор мусив об'їжджати підлеглі йому фільварки, контролювати фільваркових адміністраторів. Двічі на рік він звітував власнику у рапортах про прибутки з лісів, фільварків власної адміністрації, пропінанції, млинів, гуралень, броварів, цегельень та ін., контролював вчасну сплату чиншів орендарями [21, 1-34].

Третьою та найнижчою виконавчою ланкою в ієрархії урядників було управління фільварками та промисловими об'єктами (гуралень, броварів, цегельень). Керівництво фільварками здійснювали адміністратори (економі), практиканти (помічники адміністратора), касові писарі, гуральники, гуменні, польові, наглядачі за виконанням робіт. Кількість службовців залежала від розмірів самого фільварку. У Ягільницькому ключі адміністративний апарат фільварку Нагірянки складався з адміністратора фільварку, практиканта, гуменного [20, 40-42].

В обов'язки фільваркового адміністратора входила організація польових робіт у фільварку – оранки, збору врожаю та його зведення, нагляд за раціональним використанням землі, за станом ставів, млинів, які перебували у власній адміністрації. Помічник адміністратора фільварку доглядав за луками, збирання сіна і розподіл його по фільварках, в обов'язки касового писаря входило ведення касових книг фільварку [11, 12].

Від рангу офіціалістів залежала і грошова винагорода та ординарія (натуральна виплата). З фінансових звітів відомо, що розрахунок з офіціалістами здійснювався щопівроку. Найвищою

вона була, звичайно, в уповноваженого і становила 8000 злотих ринських на рік. За 1886 р. Адам Ноель окрім грошей одержав ординарію збіжжям на суму 1039 злотих ринських 78 крейцерів. Розміри ординарії головним чином залежали від врожайності та ринкових цін на зерно. Виконуючи адміністративні обов'язки, уповноважений утримував і власне господарство, на функціонування якого виділялися кошти з головної каси маєтків. Так, у 1885 р. за утримання корівника було оплачено роботу 2 наймитів, зведення сіна, постачання браги коровам і ін. на суму 1076 злотих. В цьому ж році винагорода інших службовців Головного Управління маєтків була такою: адвокат Матеуш Дзидовський отримав 600 злотих без ординарії, касир Владислав Лямпецький – 1000 злотих [9, 17].

Річна заробітна плата ключових адміністраторів коливалася в межах 2000 – 2500 злотих ринських, касири та рахівники одержували 500 – 600 злотих ринських, лікарі – 400 – 460 злотих ринських. Також перелічені особи отримували і ординарію зерном [20, 17].

Грошова плата адміністраторів фільварків була неоднаковою, головним чином це залежало від розміру фільварку. Так, адміністратор Улашківського фільварку Ягільницького ключа Людвік Хоржельський щорічно отримував 500 злотих, а грошова винагорода адміністраторів решти фільварків становила 400 злотих на рік [20, 39 зв.]. У фільварках Комарнівського ключа річна грошова винагорода економів становила 250 – 350 злотих ринських [22, 1].

Найнижчою річна заробітна плата була у фільваркової та двірської служби. У фільварках Ягільницького ключа нічні сторожі, форналі, пастухи, воларі отримували по 25 злотих ринських на рік, доярки – 24. Щедріше винагороджувалися стельмаха та коваль. У фільварку Улашківці 1889 р. річна платня стельмаха становила 200 злотих ринських, коваля – 150 злотих ринських [20, 40].

Окремою категорією, якою опікувався К. Лянцкоронський, були граціалісти (*gracjalisci*) – колишні офіціалісти або їх родини, які отримували на старість з кишені власника так звані грації (*gracji*) – грошову та матеріальну допомогу. Приводом на одержання грації могло бути каліцтво чи хвороба колишніх службовців. Право на її отримання мали дружини офіціалістів, які овдовіли, діти, які осиротіли. Це був вид пенсії, яка виплачувалася з власної волі власника, як „вираз панської ласки до вірного слуги”. Сплачувалися вони готівкою переважно з ключової каси. Так, наприклад, за час з 1 липня по 31 грудня 1883 р. з каси Роздільського ключа грошову і матеріальну допомогу отримали: колишній управитель ключа Ян Сленіцький – 669 злотих 90 крейцерів, вдова управителя Анелія Окорніцька – 150 злотих, колишній лісничий Кароль Левлов – 200 злотих, дочки колишнього контролера Вінцета Завеловського – 100 злотих. Всього було виплачено допомогу 13 особам на загальну суму 1725 злотих 82 крейцери [23, 1]. За 1894 – 1895 рр. список осіб, які отримували пенсії з ключової Роздільської каси збільшився до 39 осіб [24, 1]. Необхідно зазначити, що у 1867 р. у Львові було створено товариство взаємної допомоги приватних офіціалістів [25, 27].

За відсутності постійного контролю у маєтках з боку К. Лянцкоронського, часто траплялися випадки зловживання офіціалістами службовим становищем

та їхнього несумлінного ставлення до своїх обов'язків. Так, у березні 1898 р. проти згадуваного касира ключової каси Ягільницького маєтку З. Янушовського було висунене звинувачення у привласненні ним грошей. Справа набула широкого розголосу в Галичині. Тернопільська газета „Głos podolski” повідомляла: „Тими днями спроваджено до клітки уряду чортківського незвичайну в наших краях пташку..., який зумів мимо пильного контролю зі сторони уповноваженого добр п. Кроковського на протязі кількох останніх років викрасти 62000 злотих” [26, 10]. Внаслідок цього прикрого випадку, К. Лянцкоронський у цьому році видає інструкцію для фінансових службовців для ведення фінансового діловодства [27, 26].

У листі від 11 листопада 1898 р. службовець маєтків Роздільського ключа В. Лясівський повідомляв К. Лянцкоронського про халатне та безвідповідальне ставлення до роботи офіціалами Роздільського ключа, зокрема, зазначав, що управитель ключа Болеслав Пільц „другий чи третій день вечірки проводить, без парасольки і рукавичок за двері не вийде. Як я довідався, що між управліннями лісів, бровару, палацу і фільварків існує велика приязнь... Графськими повозами хто хоче той їздить, чи то економ, чи лісничий, чи пивовар. Навіть сам раз бачив на свої очі як приїхала якась підвода і забирали кухонне начиння, питаю куди то забирають, то слуги мені розповіли, що то часто начиння випозичають як Пана Графа вдома нема.” [28, 73-74].

У 1914 р. розслідувалася справа адміністратора Ягільницького ключа Сигізмунда Кубельки, якого звинувачували у безгосподарності й у нецільовому використанні коштів маєтку. У листі до К. Лянцкоронського колишній гуральник Шульганівської гуральні Сигмунд Козловський повідомляв, що директор Кубелька „вліз у борги від котрих платить 10%, і навіть 12%, а загальна сума боргу сягає вже понад 600 тисяч корон протягом восьми місяців.... В касі грошей немає – а весняні роботи надходять....” [11, 31-32].

Таким чином, упродовж II половини XIX – початку XX ст. у східногалицьких маєтках Карла Лянцкоронського система управління суттєво залежала від напряму господарської діяльності. Задля успішного ведення та розвитку господарства закономірним стали поступові зміни підходу до управління маєтками, поява нових посад необхідної спеціалізації. Власник не завжди мав можливість адекватно проконтролювати діяльність офіціалів, через що мали місце зловживання адміністрації.

За сучасних умов відчувається дефіцит наукових досліджень з цієї тематики. Перспектива подальших розвідок полягає у комплексному та ґрунтовнішому дослідженні господарської діяльності маєткового комплексу родини графів Лянцкоронських у Східній Галичині.

1. Bujak F. *Galicja. Kraj. Ludność. Społeczeństwo. Rolnictwo* / F. Bujak. – Lwów, Warszawa, 1908. – T. 1
2. Hempel K. *Stosunki większej własności ziemskiej w Galicji* / Kazimierz Hempel. // *Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych. Wydane przez krajowe biuro statystyczne pod redakcją T. Piłata*. – Lwów, 1882. – R. VII. – Zs. II.
3. Лобко О. А. *Поміщицькі маєтки Правобережжя в умовах соціально-економічної трансформації 1831-1917 років (за матеріалами володінь графів Потоцьких): Дис...*

кандидата іст. наук: 07.00.01 / Лобко Оксана Анатоліївна. – К., 2008.

4. Докладніше про К. Лянцкоронського див.: *Taborski R. Lanckoronski Karol z Brzezia / Roman Taborski // Polski Słownik Biograficzny*. – Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk – Tom XVI/3. – Zs. 70. – 1971.
5. *Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАУЛ)*. – Ф. 181. – Он.1 – Спр. 60.
6. ЦДАУЛ. – Ф. 181. – Он. 1. – Спр. 671.
7. ЦДАУЛ. – Ф. 181. – Он. 1. – Спр. 1088.
8. ЦДАУЛ. – Ф. 181. – Он. 1. – Спр. 4215.
9. ЦДАУЛ. – Ф. 181. – Он. 1. – Спр. 2993.
10. ЦДАУЛ. – Ф. 181. – Он. 1. – Спр. 6283.
11. ЦДАУЛ. – Ф. 181. – Он. 1. – Спр. 3130.
12. ЦДАУЛ. – Ф. 181. – Он. 1. – Спр. 6297.
13. ЦДАУЛ. – Ф. 181. – Он. 1. – Спр. 6172.
14. ЦДАУЛ. – Ф. 181. – Он. 1. – Спр. 6174.
15. *Alegata do Sprawozdan Stenograficznych z Pierwszej Sesji Szesztego Peryodu Sejmu Krajowego Krolestwa Galicji i Lodomeryi wraz z Wielkiem Ksiestwem Krakowskiem z roku 1889. Alegat 72 [Електронний ресурс]*. – Lwów, 1889. – Режим доступу до ресурсу: <http://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=45444&from=publication>
16. ЦДАУЛ. – Ф. 181. – Он. 1. – Спр. 6055.
17. ЦДАУЛ. – Ф. 181. – Он. 1. – Спр. 3424.
18. ЦДАУЛ. – Ф. 181. – Он. 1. – Спр. 3525.
19. ЦДАУЛ. – Ф. 181. – Он. 1. – Спр. 3122.
20. ЦДАУЛ. – Ф. 181. – Он. 1. – Спр. 2995.
21. ЦДАУЛ. – Ф. 181. – Он. 1. – Спр. 2203.
22. ЦДАУЛ. – Ф. 181. – Он. 1. – Спр. 6053.
23. ЦДАУЛ. – Ф. 181. – Он. 1. – Спр. 6206.
24. ЦДАУЛ. – Ф. 181. – Он. 1. – Спр. 6506.
25. *Mroczek M. Gracja, gracialisci, kasa przezornosci, czyli o zabezpieczeniu emerytalnym pracownikow Ordynacji Zamojskiej w latach 1864 – 1914 / Michal Mroczek. // Archiwariush Zamojski*. – Zamosc, 2008.
26. ЦДАУЛ. – Ф. 181. – Он. 1. – Спр. 5819.
27. ЦДАУЛ. – Ф. 181. – Он. 1. – Спр. 1683.
28. ЦДАУЛ. – Ф. 181. – Он. 1. – Спр. 6504.

Ю. О. Демешко

ДІЯЛЬНІСТЬ КУПЕЦЬКОГО СТАНУ В КОМЕРЦІЙНИХ СУДАХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В ДОРЕФОРМЕННИЙ ПЕРІОД

Проблеми купецтва в дореформений період були предметом дослідження ряду таких учених як О. П. Реєнт [1], І. О. Гуржій [2], В. М. Орлик [3], О. І. Гуржій [4], О. М. Донік [5], В. С. Шандра [6], Т. І. Лазанська [7], А. Н. Боханов [8], В. В. Шевченко [9], А. Г. Філінюк [10], Т. В. Ігнат'єва [10], І. О. Гуржій [11], Ю. А. Беліков [12], Л. Є. Щепелєв [13]. Однак на сучасному етапі немає комплексного історичного дослідження, в якому б йшлося про діяльність купецтва в комерційних судах Російської імперії в дореформений період.

Мета дослідження – встановити роль купецтва в діяльності комерційних судів Російської імперії в дореформений період.

Представники від купецького стану відігравали вагомe значення у функціонуванні судової системи Російської імперії. Зарекомендувавши себе на посадах у словесних судах, купці згодом були запрошені до членства у комерційних судах. Серед них була значна кількість власне торгуючих селян, які з часом стали представниками купецького стану.